

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 3 JUNI 1942.

No. 1376

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND-HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Zwartewaal).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20.85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23.— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0.28 per mm. Andere pagina's f 0.22 per mm. Plaatsing bij abónnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
De gewijzigde positie van de groote banken in Nederland door Mr. W. H. C. Schukking	242
Gezinsgrootte en woningbehoefte door Dr. Ir. H. G. van Beusekom	245
Ontvangen boeken, brochures en statistieken	247
Overheidsmaatregelen, op economisch gebied	248
Statistieken.	
Bankdisconto's — Wisselkoersen — Bankstaten	249

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Zoolang er geen wijziging komt in de bestaande situatie met betrekking tot de betalingsbalans met Duitsland, is er ook geen wijziging van beteekenis te verwachten terzake van de tendens der ontwikkeling van de *geldmarkt*. Behoudens dan een eventuele tijdelijke verkrapping, ingeval van uitgifte van een nieuwe staatsleening. De Agent van de Schatkist plaatst nog regelmatig papier op de markt. Zelfs de maandwisseling brengt daarin nauwelijks verandering, omdat de geldbehoefte per ultimo tegenwoordig maar weinig schommelt, waardoor de invloed daarvan zich in feite beperkt tot de markt voor callgeld. Slechts bij uitzondering, en dan nog in geringe mate, wordt het absorptievermogen voor schatkistpapier erdoor getroffen.

De *obligatiemarkt* blijft volharden in de geringe levendigheid, die deze markt nu al geruimen tijd kenmerkt bij gebrek aan aanbod van beteekenis. Nu alle 3 pCt.-leeningen om en nabij pari staan, zijn koersfluctuaties van beteekenis ook niet te verwachten, zoolang er althans geen aanleiding tot een daling van het koersniveau is. Pas wanneer de uitgifte van een nieuwe staatsleening, hetzij conversie-, hetzij consolidatie-operatie, weer wat aanbod uitlokt, is ook weer eenige beweging van het koerspeil te verwachten. De omvang der middelen, die voor uitzetting op de kapitaalmarkt in aanmerking komen en daar geen emplooi hebben gevonden, moet zonder twijfel zeer omvangrijk zijn. Een deel daarvan is natuurlijk slechts latent beschikbaar en wordt gereserveerd voor een nieuwe staatsleening. Maar men heeft den stelligen indruk, dat ook boven de daarvoor eventueel benoedigde middelen al weer bij verschillende beleggers emplooi zoekende kapitalen disponibel zijn.

De *aandeelenmarkt* bleef ook in de verslagweek stil en maar weinig bewogen. Opvallend was de hernieuwde inzinking voor bankaandeelen, die het koerspeil van deze aandelen, met uitzondering van aandelen Nederlandsche Bank, weer deed dalen tot het laagste in den laatsten tijd (kort na de aankondiging van de nieuwe belastingen) behaalde peil, waarop inmiddels weer een aardig herstel was gevolgd. Voor de overige binnenslandsche aandelen houdt blijkbaar de vraag van kopers, die het om „Sachwert” te doen is, los van oogenblikkelijke rendementsoverwegingen, het koerspeil op, ondanks de vermindering van de vraag van hen, die wel op het rendement letten. Verschillende industriele aandelen waren tegen het einde van de week zelfs vast gestemd, zoo bijv. aandelen Gist en Spiritus na de afsplitting van de „scrip”, aandelen Ned. Kabel, enz. De hoofdfondsen waren over het algemeen goed van onder-ton. De omzetten bleven echter, zooals boven reeds opgemerkt, binnen zeer enge grenzen.

DE GEWIJZIGDE POSITIE VAN DE GROOTE BANKEN IN NEDERLAND.

De oorspronkelijke taak van de banken.

De groote of algemeene banken ¹⁾, zooals wij die tegenwoordig kennen, dragen onmiskenbaar het stempel van een liberaal economisch stelsel. Zij zijn daar zelfs min of meer een product van, waar de opkomst van het bankbedrijf in grooten stijl nog geen eeuw geleden, tijdens de stormachtige technische ontwikkeling van de industrie en den daarmee gepaard gaanden grooten opbloei van den internationalen handel, plaats vond. Als zoodanig zijn zij daardoor nauw verbonden aan de begrippen en toestanden uit die beginperiode, die medebrachten, dat het vrije initiatief van den prominenten bankier een open arbeidsveld vond, waaraan de snelle groei en dikwijls belangrijke concentratie van de banken tot machtige finantieele instellingen te danken was.

De taak van deze banken onder dit niet-gebonden economisch stelsel bestond in hoofdzaak in de financiering van den particulieren ondernemer, hetzij door het verleenen van bankcrediet of door het onderbrengen van aandelenkapitaal of obligatieleeningen bij de kapitaalkrachtige groep van de bevolking. Weliswaar oefenden de banken dikwijls één of meer nevenfuncties uit, doch deze werkzaamheden, hoe omvangrijk zij soms ook waren, bleven toch altijd van meer secundair belang. Bedrijfspolitiek en structuur werden voornamelijk bepaald door de hoofdfunctie van de banken, n.l. die van financieringsinstituut van het particuliere bedrijfsleven.

Mochten wij de algemeene banken in hun huidige vorm dus qualificeeren als kinderen van een liberaal economisch stelsel, dan verbaast het ons niet, dat, waar de voedingsbodem zich wijzigde, ook hetgeen daaruit was voortgekomen, een verandering moest ondergaan. Over de oorzaken van de spanningen in het liberaal economische stelsel, dat tenslotte daardoor in zijn bestaan werd bedreigd, kunnen wij in dit bestek niet uitweiden. Wij mogen volstaan met deze te constateeren en daarbij te wijzen op het nieuwe stelsel van meer gebonden aard, dat zich thans in een tijd van een politieke en sociaal-economische vuurproef begint baan te breken. Deze wijziging van de algemeene economische structuur, waarvan de voorboden zich reeds in de depressieperioden vóór dezen oorlog vertoonden, moeten wij zien als de omlijsting van de veranderingen, die ook ten aanzien van het bankwezen hebben plaatsgevonden en thans nog plaatsvinden.

De Overheid verdringt den particulieren cliënt.

Eén van de meest in het oog vallende veranderingen, die zich in de volkshuishouding, en met name in versneld tempo in de laatste dertig jaren, heeft voorgedaan, is de gestadige toeneming van de geldbehoefte van de Overheid. Zoolang deze voortvloeiden uit een zoodanige ontwikkeling van sociale en economische verhoudingen, dat een geleidelijk toenemend ingrijpen en coördineeren door de Overheid plaatsvond, konden zij uit de vrijwillige besparingen van het publiek worden voldaan. De banken verleenden dan hun bemiddeling bij het onderbrengen bij het publiek van obligatieleeningen van langen looptijd. Voor de financiering van haar loopende uitgaven kon de Overheid een beroep doen op de geldmarkt, hetgeen, zoolang het om bescheiden bedragen ging, geen bijzondere moeilijkheden met zich bracht.

In perioden van politieke of economische spanning, zooals in tijd van oorlog of chronische depressie, zag men

¹⁾ Met de aanduiding groote of algemeene banken volgen wij meer het spraakgebruik dan de gebruikelijke wetenschappelijke omschrijving; onze definitie wil, waar dit te pas komt, zoowel omvatten de groote banken in Duitschland, de „clearing banks” in Engeland, de handelsbanken in de V. S. als de algemeene banken te onzent.

echter de directe geldbehoefte van de Overheid dermate stijgen, dat op veel uitgebreider schaal kort- en lang-loopende middelen door de Overheid moesten worden aangevraagd. Deze gelden waren in tijden van depressie, zooals in de dertiger jaren, in overvloed aanwezig, aangezien er, bij gebrek aan investering, weinig beleggingsmogelijkheden waren. In oorlogstijd kon de Overheid zich desnoods door bijzondere maatregelen van de noodige middelen verzekeren.

De banken vervulden hierbij de rol van een belangrijk verzamelbekken, waarheen de onbelegde spaargelden en andere middelen, die tijdelijk niet konden worden benut, voorzoover deze niet werden opgepot, hun weg vonden.

Waar dus de Overheid niet rechtstreeks voldoende van haar onderdanen kon leenen, deed zij dat indirect via de banken (en andere instituten), die een deel van de aan hen toevertrouwde gelden in staatsfondsen of schatkistpapier belegden.

Deze gang van zaken heeft in de laatste tien jaren, toen de particuliere ondernemer geen reële investeringskansen zag en dus weinig of geen nieuw geld vroeg, de Overheid daarentegen, tengevolge van haar toenemende bemoeiing en ordenend optreden in de volkshuishouding, haar behoeften steeds verder zag stijgen, een dergelijke ontwikkeling doorgemaakt, dat men in tal van landen een aanmerkelijke verschuiving van de financiering van den particulieren ondernemer naar de financiering van de Overheid heeft kunnen constateeren, waarbij het rechtstreeksche aandeel van de banken een steeds grooteren omvang heeft aangenomen.

Zoo steeg bijv. in de Vereenigde Staten ²⁾ het bezit aan staatspapier („bills, notes, bonds” en „guaranteed obligations”) bij alle handelsbanken van \$ 5 milliard in Juni 1930 tot ruim \$ 20 milliard in Juni 1941. Op laatstgenoemden datum bevond zich niet minder dan 35 pCt. van de totaal uitstaande staatsfondsen in handen van de handelsbanken. Anderzijds bleven de in deze jaren gedane voorschotten betrekkelijk op een gelijk peil. Alleen voor de „member banks” varieerden deze tusschen de \$ 12 en \$ 15 milliard. Hoe belangrijk het bezit aan overheidspapier is geworden, blijkt nog uit het feit, dat dit bij genoemde banken in Juni 1933 ca. 35 pCt. van de totale credieten en investeringen („loans and investments”) vormde, hetgeen in Juni 1940 tot ruim 51 pCt. was gestegen.

In Duitschland kon men een soortgelijk verloop waarnemen. Bij de vijf Berlijnsche groote banken stegen de gezamenlijke posten wissels en waardepapieren, die beide voor het grootste deel overheidspapier bevatten, van RM. 2.238 miljoen of ca. 23 pCt. der activa in November 1931 tot RM. 5.188 miljoen of ca. 54 pCt. der activa in Juni 1939, terwijl anderzijds de credieten, die op eerstgenoemden datum RM. 5.377 miljoen bedroegen tot RM. 2.884 miljoen terugliepen in November 1935, om welk peil zij zich sedertdien zijn blijven bewegen.

Het belang bij staatspapier van de banken in Engeland ³⁾ is eveneens aanzienlijk toegenomen. In December 1930 hadden tien Londensche clearingbanken £ 285 miljoen aan waardepapieren, voor een overwegend deel bestaande uit overheidsfondsen, in portefeuille. Tezamen met het zich onder den post wissels bevindende kortlopende papier, dat toen ruim 50 pCt. ³⁾ daarvan bedroeg, vormde het overheidspapier bijna 21 pCt. der activa. Hiermede kan men het bezit van elf clearingbanken in Juni 1941 vergelijken. (Sedert 1936 geeft de statistiek de cijfers van elf instellingen). Waardepapieren vertegenwoordigden toen een bedrag van £ 880 miljoen. Daarnaast komt sedert korten tijd een post „Treasury deposit receipts” voor, waarmede is aangegeven zesmaands-schatkistpapier tegen

²⁾ Cijfers ontleend aan periodieke opgaven in het „Federal Reserve Bulletin”.

³⁾ Zie voor de samenstelling van den post wissels R. J. Truptil in „British Banks and the London Money Market”, pag. 98.

rente van $1\frac{1}{8}$ pCt., waarin de banken hun accres aan depositogelden beleggen. In Juni 1941 stond deze post op £ 482 miljoen. Telt men bij deze cijfers nog het onder den post wissels aanwezige schatkistpapier op, dat op ongeveer 80 pCt. ⁴⁾ van het totaal mag worden geschat, dan blijkt, dat in het midden van het vorige jaar ongeveer £ 1.500 miljoen of 48 pCt. van de activa der elf clearingbanken voor de financiering van de Overheid werden aangewend.

Overheidsfinanciering door banken ook in Nederland.

Stellen wij naast deze summere voorbeelden van den toestand in enkele andere landen de ontwikkeling te onzent, dan kan men in het algemeen zeggen, dat de Nederlandsche groote banken ⁵⁾ langer dan ergens anders een relatief bescheiden aandeel in de rechtstreeksche financiering van de Overheid hebben gehad. Noch in de oorlogsjaren 1914-18, noch in de depressieperiode van het vorige decennium vormde het bezit aan overheidspapier een waarlijk belangrijk bestanddeel van de activa der groote banken. Pas in de laatste jaren voor 1940 is hierin een duidelijk aanwijsbare verandering gekomen, die zich in de afgelopen oorlogsjaren in versneld tempo heeft voltrokken. Onderstaande cijfers geven hiervan een beeld.

Nederlandsch overheidspapier in handen van vier groote banken. (in miljoenen guldens)

Ultimo	Schatkist papier ¹⁾	Ander overheidspapier ²⁾	Totaal	Idem in pCt. van totaal actief der vier banken
1918	112	4	116	10.8
1928	27	1	28	2.3
1933	98	9	107	10.6
1936	134	7	141	13.9
1939	201	60	261	30.6
1940	515	66	581	56.6
1941	793	51	844	69.2

¹⁾ Tot en met 1939 ontleend aan cijfers en schattingen in het „Economisch-Statistisch Maandbericht“ van 30 April 1940.

²⁾ Berekend of geschat uit de beschikbare gegevens in de betreffende jaarverslagen.

Wij zien, dat in tijden van betrekkelijken voorspoed, zoals in 1928, slechts een onbeteekenend percentage van het actief der vier banken aan de Overheid was voorgeschoten. Dit percentage kwam noch in voorafgaande ongunstige jaren, noch tijdens de groote depressie aanmerkelijk veel hoger dan 10 pCt. Pas in 1936 komt daarin verandering en sedertdien neemt het bezit aan overheidspapier aanmerkelijk toe, waarbij het accres van papier met langen looptijd in latere jaren vooral opvalt. Zoo kan men zeggen, dat te beginnen met het jaar 1939 ook in Nederland de groote banken een duidelijke taak beginnen te vervullen bij de rechtstreeksche financiering van de Overheid. De bezetting van ons land en de aanpassing van onze monetaire politiek is bij de verdere ontwikkeling van grooten invloed geweest en heeft gemaakt, dat de credietverstrekkingen aan de Overheid zelfs een overwegend deel van de bezigheden van de banken is gaan vormen. Toch moge uit het bovenstaande duidelijk zijn, dat de huidige oorlog deze ontwikkeling uitsluitend heeft verhaast en dat dit omschakelingsproces ook in ons land reeds tevoren door den drang der omstandigheden was begonnen.

De gevolgen voor de rentabiliteit.

Bij een zoo belangrijk instituut als dat van onze groote banken, dat in vele opzichten een uiterst gewichtige plaats in de volkshuishouding inneemt, is een nadere beschouwing over de gevolgen van bovenbeschreven

⁴⁾ Vgl. „Die englischen Banken in der Kriegswirtschaft“ in „Die Bank“ van 14 Februari 1940, pag. 108.

⁵⁾ Waar niets anders aangegeven, zijn hiermede in het vervolg steeds de vier zuiver Nederlandsche groote banken bedoeld: de Twentsche Bank, de Rotterdamse Bankvereniging, de Amsterdamsche Bank en de Incassobank, welke representatief voor den toestand hier te lande mogen worden geacht.

accentverlegging van financiering van den particulieren ondernemer naar financiering van de Overheid voor de rentabiliteit ongetwijfeld op zijn plaats. Wij willen daarvoor niet blijven staan bij de veelal verhoogde dividenduitkeeringen over de boekjaren 1940 en 1941, die van een gestegen winst over die perioden getuigen, doch dieper doordringen en trachten een licht te werpen op de wijze, waarop dat uiteindelijk resultaat is verkregen, speciaal gezien in het kader van vermelde accentverlegging.

Bij een onderzoek van de belangrijkste winstbronnen van de groote banken, stuiten wij op de moeilijkheid, dat het cijfermateriaal in de jaarverslagen weinig gespecificeerd en niet uniform is weergegeven. De Twentsche Bank verschaft de meeste bijzonderheden en dat in een vorm, die zich het beste voor een vergelijking leent. Dit was voor ons aanleiding de cijfers van deze ééne instelling, die op grond van afmeting en karakter van haar bedrijf in voldoende mate representatief mag worden geacht, als basis voor een globaal onderzoek te aanvaarden.

De Twentsche Bank maakt onderscheid tusschen vier hoofdbronnen van inkomsten, nl. inkomsten uit provisie, uit vreemde wissels en arbitrage, uit rente en uit het effectenbedrijf. Wij hebben hieronder, bij de vermelding van enkele van deze cijfers, de beide eerste bronnen samen genomen, als beide vertegenwoordigende inkomsten uit het bankbedrijf in engeren zin, buiten interest.

Samenstelling van de winst van de Twentsche Bank.

Ultimo	Totaal	Provisie en wissels		Rente en deelnemingen		Effectenbedrijf	
	in f 1000	in f 1000	in pCt. v. tot.	in f 1000	in pCt. v. tot.	in f 1000	in pCt. v. tot.
1933	10.804	3.220	30	5.628	52	1.956	18
1936	11.679	3.625	31	5.324	47	2.530	22
1938	10.081 ¹⁾	2.385	24	4.026	40	3.670	36
1939	8.954	2.777	31	4.273	48	1.904	21
1940	10.331	1.911	18	6.280	61	2.140	21
1941	12.432	1.565	13	7.618	61	3.249	26

¹⁾ Exclusief f 1.282.000, afkomstig uit „afgewikkelde posten“.

Reeds bij een eerste voorloopige beschouwing springen eenige opmerkelijke feiten in het oog. De inkomsten uit het effectenbedrijf varieerden betrekkelijk weinig en vormden steeds ongeveer een vijfde van de totale winst. De inkomsten uit provisie en wissels, die in de vooroorlogsche jaren voor bijna één derde tot de bruto resultaten bijdroegen, liepen later aanzienlijk terug tot 13 pCt. van het totaal in 1941. Het aandeel van de inkomsten uit rente; waaruit vóór den oorlog in doorsnee de helft van de totale winst stamde, steeg nadien belangrijk en bedroeg aan het einde van 1941 zelfs 61 pCt. van het totaal. In de verschuivingen in de twee laatstgenoemde bronnen van inkomsten kunnen wij duidelijk den invloed van de accentverlegging bij de financiering van de banken herkennen.

Nu doet zich het feit voor, dat de vermindering van rente-inkomsten, tengevolge van de daling van particuliere debiteuren, meer dan vergoed wordt door de gestegen beoening uit schatkistpapier. Deze compensatie is zelfs zoodanig, dat de sterk geslonken winst uit provisie en wissels het totale resultaat niet ongunstig heeft kunnen beïnvloeden.

Om nu nog een vollediger inzicht te verkrijgen in de mate, waarin de rente-inkomsten uit de overheidsfinanciering zijn vooruitgegaan ten koste van die uit de financiering van particulieren, hebben wij voor de drie achtereenvolgende overgangsjaren enkele gemiddelde maandelijksche balanscijfers berekend en hieraan de gemiddelde maandelijksche rentevergoedingen toegevoegd (zie blz. 244).

⁴⁾ Zie voor een vergelijking van 1940 met 1939 ons artikel „De Nederlandsche groote banken in gewijzigde omstandigheden“ in het „Financieel Economisch Overzicht“ van de Nederlandsche Bank voor Zuid-Afrika N.V. van April 1941.

Maandgemiddelden van de belangrijkste balansposten der vier groote banken¹⁾.
(in miljoenen guldens)

Activa.	schatkist- papier	wissels	eff. debit.	debiteuren
1939	158	26	103	270
1940	312	17	92	252
1941	689	1	76	175
1941 in pCt. van 1939	436	4	74	65
Passiva.	crediteuren		deposito's	
1939	554		41	
1940	568		45	
1941	809		62	
1941 in pCt. van 1939	146		151	

¹⁾ Berekend uit de gecombineerde maandstaten, zooals periodiek gepubliceerd in „B.-S. B.”.

	Gemiddelde disconto- koers viermaands-papier	Gemiddelde prolongatie- koers
1939	1 $\frac{1}{2}$ pCt.	1.47 pCt.
1940	2 $\frac{1}{4}$ „	2.92 „
1941	2 $\frac{1}{8}$ „	2.45 „
1941 in pCt. van 1939	187	167

Bij vergelijking van de jaren 1941 en 1939⁶⁾ blijkt, dat er gedurende 1941 gemiddeld 74 pCt. van het vorige bedrag aan prolongaties, enz., heeft uitgestaan, terwijl de gemiddelde prolongatierente ongeveer 5/3 maal zoo hoog was, met het gevolg, dat de rente-inkomsten uit dezen tak van bedrijf in het afgelopen jaar uiteindelijk niet veel van die in 1939 zullen zijn afgeweken. De rente-inkomsten uit den post gewone debiteuren daarentegen zullen, bij ongeveer gelijke debetrente, tengevolge van een teruggang met ca. 35 pCt. t.o.v. 1939 aanmerkelijk lager zijn geweest. Voorts spreken de cijfers duidelijke taal t.a.v. den vooruitgang van de opbrengst van het schatkistpapier. Vergeleken met 1939 werd gedurende 1941 ruim 4 $\frac{1}{3}$ maal zooveel in portefeuille gehouden, terwijl de disconto-koers bijna dubbel zoo hoog was. Neemt men de hoogere rentevergoeding op papier met langeren looptijd in aanmerking, dan mag men de inkomsten in 1941 uit hoofde van dezen tak van bedrijf veilig op achtmaal zoo groot als in 1939 schatten. Hierin ligt dus een voldoende verklaring voor het zeer hoge percentage van de inkomsten uit rente, dat wij hierboven bij de winstcijfers van de Twentsche Bank vonden. De verkregen uitkomsten laten bovendien vermoeden, welk een aanzienlijk deel van de rente-inkomsten van de banken, en dus ook van hun totale winst, afkomstig is van hun belegging in schatkistpapier, dus van de eene zeer groote cliënte, de Overheid.

De rentabiliteit wordt behalve door de inkomsten bepaald door vergoedingen, onkosten en belastingen. Waar ook de lasten den invloed van de gewijzigde omstandigheden hebben ondergaan, hetgeen vaak een belangrijke verzwaring beteekende, willen wij er hier met enkele woorden melding van maken.

Wat de vergoeding door de banken op de bij hen ge-deponeerde gelden betreft, merken wij op, dat bij een gemiddelde toeneming met 50 pCt. van crediteuren en deposito's, deze in totaal wel grooter zal zijn geweest, doch, tengevolge van een slechts weinig veranderde credit-rente, in verhouding niet veel gewicht in de schaal zal hebben gelegd.

Zooals uit de jaarverslagen blijkt, zijn de onkosten in de laatste jaren, mede tengevolge van hogere sociale lasten, eenigszins gestegen.

De belastingdruk, onlangs nog verder verzaard door de afkondiging van de vennootschaps-, de ondernemings- en de vermogensbelasting, was reeds in de laatste twee jaren door de invoering van de winstbelasting in plaats van de dividend- en tantiëmebelasting sterk toegenomen. Ter vergelijking geven wij hieronder voor een tweetal banken de op de jaarbalansen voor belasting uitgetrokken bedragen, uitgedrukt in procenten van de nettowinst,

d.w.z. de winst na aftrek van onkosten en reserveeringen.

	Rotterdamsche Bankvereniging.			Amsterdamsche Bank		
	(in miljoenen guldens)					
	1939	1940	1941	1939	1940	1941
I Nettowinst	2.417	4.267	5.108	2.388	4.178	5.488
II Reserve v. Be- lastingen	290	1.500	2.000	290	1.200	1.800
II in pCt. van I	12	35	39	12	29	33

De aanzienlijke toeneming van de lasten, vooral veroorzaakt door hogere belastingen, stelt in een nog scherper licht, hoe groot aan den anderen kant de stijging van de rente-inkomsten moet zijn geweest (uit schatkistpapier) om tenslotte een dergelijk gunstig resultaat voor de banken téwee te kunnen brengen. Weliswaar zijn ook nog andere factoren van invloed geweest, zooals bijv. dat slechts weinig voorzieningen tegen dubieuze debiteuren behoeften te worden gemaakt en dat de liquide vorm van beleggen in schatkistpapier medebracht, dat minder kasmiddelen behoeften te worden aangehouden en dus meer geld rentegevend kon worden gemaakt, doch dit alles kan toch slechts van secundair belang zijn geweest.

Vatten wij de voorgaande conclusies in het kort samen, dan kunnen we zeggen: 1e. dat het effectenbedrijf betrekkelijk weinig is beïnvloed; 2e. dat, ondanks sterke stijging der lasten, speciaal uit de belastingen, het overige bankbedrijf in zijn geheel betere resultaten vertoont, weerspiegeld in hogere dividenden; 3e. dat de betere resultaten zijn bereikt, niettegenstaande een zeer belangrijken achteruitgang van de inkomsten uit provisie en wissels, speciaal door het wegvallen van korte handelscredieten; 4e. dat het verkrijgen van een hogere nettowinst in een tijd van afnemende activiteit van het bedrijfsleven voor een overgroot deel is toe te schrijven aan het feit, dat de ondernemer de tegenwaarde van zijn uitverkochte voorraden als liquide banksaldi wilde aanhouden, welke aanzienlijke bedragen de banken in schatkistpapier konden beleggen met als resultaat een enorme stijging van rente-inkomsten uit dezen hoofde.

Hiermede is de basis voor de inkomsten van de banken aanzienlijk versmald en de winst voornamelijk afhankelijk geworden van de gegoedheid van één groote cliënte, die bovendien bij machte is haar eigen leeningsvoorwaarden te decreteren. In hoeverre deze eenzijdige oriëntering van de banken ook bij voortzetting van deze ontwikkeling een gunstigen invloed op de rentabiliteit zal blijven uitoefenen, zal moeten worden afgewacht.

De tegenwoordige positie van de groote banken.

Hebben wij ons in het voorgaande bezig gehouden met de inwendige gesteldheid van de banken en de veranderingen, die hierin gedurende de laatste jaren hebben plaatsgehad, niet minder belangwekkend is hun tegenwoordige positie naar buiten in het geld- en creditverkeer en de rol, die zij spelen in de volkshuishouding. Evenals wij reeds elders lieten uitkomen, dat voor het bankbedrijf de overgang van de financiering van den ondernemer naar de financiering van de Overheid niet een uitsluitend gevolg is geweest van den oorlog, al heeft deze de eenzijdige oriëntering op het overheidscrediet wel veroorzaakt, zoo willen wij er hier op wijzen, dat de positie van de banken naar buiten eveneens uiteindelijk wordt bepaald door het omringende economische systeem.

Om de tegenwoordige positie van de groote banken te peilen, zouden wij dus eigenlijk een onderscheid dienen te maken tusschen den invloed van den oorlog en den invloed uitgeoefend door de wijzigingen in de economische structuur. Beide schijnen echter *thans* in dezelfde richting te leiden, namelijk naar een grootere gebondenheid van het particuliere bedrijfsleven, waarbij de oorlogstoestand slechts van belang zou zijn voor de mate, waarin dit proces zich zal ontwikkelen.

In ons land hebben wij daarbij, tengevolge van onze plotselinge intrede in den oorlog, de economische praktijk aan de wetgevende maatregelen vooraf zien gaan. Voor de groote banken resulteerde dit in het verlies van het grootste deel van het terrein inzonderheid particuliere werkzaamheden. De speelruimte voor de ontplooiing van het initiatief van den bankier werd reeds hierdoor uitermate beperkt. Deze situatie is langzamerhand achterhaald en wij zien haar in een duidelijk aangegeven richting geconsolideerd worden door een drietal overheidsmaatregelen, waarvan laatstgenoemde ongetwijfeld de belangrijkste is. Wij bedoelen de instelling van een systeem van deviezenbanken, de totstandkoming van de organisatie van het bankwezen en de verordening van 16 December 1941 No. 225, betreffende het bank- en credietwezen.

Door het in het leven roepen van het *instituut der deviezenbanken*, aan welke bij uitsluiting en volgens door De Nederlandsche Bank te geven regels de handel in vreemde valuta is toegestaan, heeft de Overheid zich van de volledige controle over de werkzaamheden op valutagebied verzekerd. Deze eens zoo belangrijke tak van bedrijf voor de Nederlandsche groote banken, die weliswaar door den oorlog reeds in feite sterk was beperkt, kan voortaan slechts binnen het kader van deze regeling worden uitgeoefend.

De op 13 November 1941 afgekondigde *organisatie van het bankwezen* beoogt, in het kader van de organisatie van het geheele Nederlandsche bedrijfsleven, ook voor de bankinstellingen in ruimen zin een contactapparaat te scheppen, waardoor de samenwerking van Overheid en bankwezen zal zijn gewaarborgd. Hier heeft men duidelijk een verderen stap in de richting van de „Planwirtschaft“, onder welk stelsel kwesties van bedrijfsvoering, organisatie e.d. niet meer zonder controle van een coördinerende overheidsinstantie door de belanghebbende groepen tot een oplossing mogen worden gebracht.

Vermelde regelingen vonden hun afronding in de *Verordening No. 225, betreffende het bank- en credietwezen*. Hierin worden aan den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken (die deze functie thans vereenigt met het Presidenschap van De Nederlandsche Bank) verstrekkende bevoegdheden verleend. Hij is belast met het algemeene toezicht op de credietinstellingen, die verder verplicht zijn desgevraagd alle inlichtingen te verstrekken en het instellen van onderzoeken te gedoogen. De S.-G. kan regelingen geven betreffende rente, provisiën of soortgelijke vergoedingen in het bank- en credietbedrijf. Hij is voorts bevoegd voorschriften te geven ten aanzien van de uitoefening van het toezicht op de credietinstellingen, de voorwaarden voor oprichting, fusie en liquidatie van credietinstellingen, de uitoefening van het credietbedrijf, de liquiditeit en de inrichting van de balansen. De feitelijke uitoefening van het toezicht is opgedragen aan De Nederlandsche Bank, waarmede aan een reeds lang bestaanden toestand een wettelijke basis is gegeven.

Uit deze opsomming spreekt duidelijk, dat door vermeldde maatregelen de Overheid de gelegenheid heeft gekregen zich met alle vitale onderdelen van het bankwezen te bemoeien en reeds een aantal gedragingen, die geacht worden te behooren tot een hoogere belangensfeer, onder haar controle (of die van De Nederlandsche Bank) heeft gesteld. Dit impliceert nog niet, dat de Overheid ook op andere punten van haar bevoegdheden gebruik zal maken en behalve tot kwantitatief ook in menig opzicht tot een kwalitatief toezicht zal overgaan, zooals nog onlangs door Dr. H. W. J. Wijnholds ⁷⁾ in dit tijdschrift werd betoogd, bij welke meening wij ons gaarne willen aansluiten.

Mr. W. H. C. SCHUKKING.

⁷⁾ Zie „Wettelijke regeling van het particuliere bankbedrijf in Nederland“ in „E.-S.B.“ van 20 Mei 1942.

GEZINSGROOTTE EN WONINGBEHOEFTE.

Voorschriften omtrent het woningtype.

In een vorig artikel ¹⁾ werd gewezen op de noodzakelijkheid van demografisch onderzoek als grondslag voor de woningvoorziening. De te verzamelen gegevens omtrent de grootte der gezinnen zullen van invloed moeten zijn op het type der te bouwen woningen en het aantal woningen, dat van de verschillende typen moet worden gebouwd.

Tot heden zijn slechts in een enkel geval bindende voorschriften gegeven omtrent de grootte der te bouwen woningen, gebaseerd op de gegevens omtrent de grootte der gezinnen. Met name is dit geschied in de gemeente Amsterdam.

Zooals uit Tabel II van het voorafgaande artikel kan worden afgeleid, konden de bewoonde woningen in deze gemeente als volgt worden verdeeld:

36,2 pCt.	waarin één slaapruijnte voldoende is;
4,6 „	waarin één slaapruijnte aanwezig is, terwijl er meer dan één, zouden moeten zijn;
34,5 „	waarin twee slaapruijnten voldoende zijn;
3,2 „	waarin twee slaapruijnten aanwezig zijn, terwijl er meer dan twee zouden moeten zijn;
16,6 „	waarin drie slaapruijnten aanwezig zijn;
3,6 „	waarin vier slaapruijnten aanwezig zijn;
1,3 „	waarin meer dan vier slaapruijnten aanwezig zijn.

Aannemende, dat in de woningen, waarin de toestand onvoldoende is, met één slaapvertrek méér zou kunnen worden volstaan en dat in de woningen met 3 of meer slaapruijnten de toestand bevredigend is, zou voor de bevolking van Amsterdam dus noodig zijn:

36,2 pCt.	woningen met één slaapruijnte;
39,1 „	woningen met twee slaapruijnten;
19,8 „	woningen met drie slaapruijnten;
4,9 „	woningen met meer dan drie slaapruijnten.

Zooals reeds werd opgemerkt, kunnen deze cijfers niet onmiddellijk dienen als grondslag voor een bouwprogramma, omdat de aanwezige woningvoorraad nog lang niet aan deze normen voldoet. Immers blijkt het bovenstaande had 7,8 pCt. van de woningen te weinig slaapruijnten voor het daarin gevestigde gezin.

Men kan dus niet de bovenstaande percentages afronden en bijv. bepalen, dat gebouwd zullen worden:

35 pCt.	woningen met één slaapruijnte;
40 „	woningen met twee slaapruijnten;
20 „	woningen met drie slaapruijnten;
5 „	woningen met meer dan drie slaapruijnten.

Een dergelijk programma zou niet voldoen aan de behoeften der Amsterdamsche bevolking. De eerste maal, dat bindende voorschriften ten aanzien van de grootte der te bouwen woningen zijn gegeven, is men dan ook tot geheel andere cijfers gekomen, omdat men, terecht, niet alleen rekening heeft gehouden met de behoeften der bevolking, maar ook met den bestaanden achterstand.

Als eerste voorbeeld van een bij verordening vastgelegde differentiatie in den aanbouw van woningen kan worden genoemd het uitbreidingsplan voor de wijk Bosch en Lommer, waarbij in de bebouwingsvoorschriften de bepaling is opgenomen, dat op de terreinen, aangewezen voor bebouwing met woningen van ten hoogste 200 m² en 250 m² — dus de bescheiden en grootere arbeiderswoningen — van het aantal woningen, dat krachtens één bouwvergunning zal worden gesticht, de helft, behalve woonkamer en keuken, ten minste drie slaapkamers moet bevatten, 3/8 ten minste twee slaapkamers en 1/8 ten minste één slaapkamer.

Gegevens omtrent de provinciën.

Een dergelijke differentiatie zal ook elders in den lande

¹⁾ „Differentiatie van woningtypen“, in „E.-S.B.“ van 20 Mei 1942.

TABEL I.

Provinciën	Woningen met één slaapruijnte				Woningen met twee slaapruijnten				Woningen met meer dan twee slaapruijnten					
	Voldoende		Onvoldoende		Voldoende		Onvoldoende		drie		vier		meer dan vier	
	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.	Aantal	pCt.
Groningen	29.976	31,2	9.808	10,2	29.875	30,9	5.141	5,4	15.126	15,6	4.603	4,8	1.805	1,9
Friesland	31.105	30,9	12.635	12,5	29.592	29,4	5.658	5,6	15.506	15,4	4.625	4,6	1.583	1,6
Drente	15.138	31,9	8.313	17,4	12.354	26,1	3.544	7,4	5.738	12,1	1.724	3,7	671	1,4
Overijsel	21.972	19,2	8.105	7,1	32.151	28,2	5.569	4,9	33.768	29,7	8.857	7,8	3.532	3,1
Gelderland	38.272	21,0	12.084	6,7	54.974	30,2	9.689	5,3	44.082	24,2	15.168	8,3	7.740	4,3
Utrecht	22.411	22,9	4.764	4,9	29.938	30,6	3.622	3,7	24.400	24,9	8.375	8,6	4.286	4,4
Noord-Holland	123.738	30,6	20.633	5,1	136.753	34,0	14.055	3,5	77.785	19,3	21.163	5,3	8.949	2,2
Zuid-Holland	141.181	28,5	26.255	5,3	167.755	34,0	19.831	4,0	97.583	19,8	28.607	5,8	12.670	2,6
Zeeland	19.035	30,4	7.047	11,2	18.741	29,1	3.464	5,5	9.906	15,8	3.236	5,1	1.327	2,1
Noord-Brabant	37.858	21,3	11.427	6,5	51.430	29,1	9.242	4,9	43.704	24,6	15.548	8,8	8.442	4,8
Limburg	20.645	18,8	1.448	1,3	32.125	29,2	2.389	2,2	35.299	32,1	12.199	11,1	5.818	5,3
Het Rijk	501.331	26,6	122.519	6,5	595.688	31,6	82.204	4,4	402.897	21,3	124.105	6,6	56.823	3,0

moeten worden toegepast. Hiervoor zullen, als gezegd, verschillende demografische gegevens moeten worden verzameld.

Momenteel zijn nog slechts de uitkomsten van de volkstelling van 1930 beschikbaar. Ook deze bevatten intussen reeds belangwekkende gegevens. In Tabel I is een verdeling van de aanwezige woningen gegeven voor de verschillende provinciën.

Ten aanzien van den bestaanden toestand toont deze tabel aan, dat de volgende aantallen woningen voor het daarin gevestigde gezin te weinig slaapruijnte boden.

Provincie	Aantal woningen	Percentage
Groningen	14.949	15,6
Friesland	18.293	18,1
Drente	11.857	24,8
Overijsel	13.674	12,0
Gelderland	21.773	12,0
Utrecht	8.386	8,6
Noord-Holland	34.688	8,6
Zuid-Holland	46.086	9,3
Zeeland	10.511	16,7
Noord-Brabant	20.669	11,4
Limburg	3.837	3,5

Uit deze cijfers blijkt, dat de gunstigste toestand ten aanzien van de woningbezetting behalve in Limburg, waar men van ouds veel grotere woningen bouwt dan in het overige deel des lands, in Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht werd aangetroffen, waar de groote steden liggen en het grootste deel van de bevolking des lands is geconcentreerd. Als provinciën met een ongunstig cijfer trekken de zuivere plattelandsgebieden de aandacht, in de eerste plaats Drente en verder Friesland, Groningen en Zeeland.

De woningbehoefte.

Hoe staat het nu met de behoefte aan slaapruijnte? Ook deze is uit Tabel I af te leiden.

Aan Tabel I kan een andere tabel worden ontleend, waaruit blijkt, welke woningen in de onderscheidene provinciën noodig zijn (Tabel II).

Hierbij is, bij gebreke aan andere gegevens, weer aangenomen, dat in de woningen, waarin de toestand onvoldoende is, met één slaapvertrek méér een bevredigende toestand zou worden verkregen. Met name voor de plattelandsgebieden met een groot percentage te kleine en overbevolkte woningen is deze veronderstelling vermoedelijk te gunstig.

TABEL II.

	Procentuele behoefte aan woningen met			
	één slaapruijnte	twee slaapruijnten	drie slaapruijnten	meer dan drie slaapruijnten
Groningen	31,2	41,1	21,0	6,7
Friesland	30,9	41,9	21,0	6,2
Drente	31,9	43,5	19,5	5,1
Overijsel	19,2	35,3	34,6	10,9
Gelderland	21,0	36,9	29,5	13,6
Utrecht	22,9	35,5	28,6	13,0
Noord-Holland	30,6	39,1	22,8	7,5
Zuid-Holland	28,5	39,3	23,8	8,4
Zeeland	30,4	41,1	21,3	7,2
Noord-Brabant	21,3	35,6	29,5	13,6
Limburg	18,8	30,5	34,3	16,4

Deze tabel geeft een interessanten kijk op de woning-

behoefte in de verschillende deelen des lands. Zeer groote woningen (meer dan drie slaapruijnten) zijn het meest noodig in Limburg en vervolgens in Noord-Brabant, Gelderland en Utrecht, het minst in de drie noordelijke provinciën, waar zeer groote gezinnen, slechts in geringe mate voorkomen.

Woningen met slechts één slaapkamer zijn het minst noodig in Limburg, Noord-Brabant, Overijsel, Gelderland en Utrecht.

De drie noordelijke provinciën en Zeeland wijzen ongeveer hetzelfde percentage van ongeveer 30 aan, dat merkwaardigerwijze vrijwel overeenkomt met dat van Noord-Holland en Zuid-Holland. Bij het opstellen van een bouwprogram zal echter in het oog moeten worden gehouden, dat de bestaande toestand in de vier eerstgenoemde provinciën blijkens het bovenstaande veel en veel ongunstiger is dan in Noord- en Zuid-Holland, waar veel groote steden liggen, die een aanzienlijk grooter percentage zeer kleine gezinnen tellen. In de laatstgenoemde provinciën zal dus een grooter percentage kleine woningen kunnen worden gebouwd dan in de agrarische deelen des lands, zoowel in verband met het feit, dat hier de bestaande toestand gunstiger is, als met de omstandigheid, dat in de steden een nauwere aansluiting van het woningtype aan de gezinsgrootte mogelijk is dan op het platteland, waar de gezinnen veel langer in dezelfde woning blijven en dus op groei moet worden gerekend.

TABEL III.

	Woningen met:							
	Twee slaapruijnten onvoldoende		drie slaapruijnten		vier slaapruijnten		meer dan vier slaapruijnten	
	aantal	pCt.	aantal	pCt.	aantal	pCt.	aantal	pCt.
Amsterdam en Haarlem	7.698	3,1	43.477	17,6	10.337	4,2	4.074	1,6
Overig deel van Noord-Holland	6.357	4,0	34.308	22,0	10.826	6,8	4.875	3,1
Rotterdam en 's-Gravenhage	8.656	3,1	54.574	19,7	15.078	5,4	7.013	2,5
Overig deel van Zuid-Holland	11.175	5,0	43.009	19,0	13.529	5,9	5.657	2,5

Belangwekkend is in dit opzicht Tabel III, die de gegevens bevat omtrent de twee grootste steden en het overig deel der provincie, respectievelijk voor Noord-Holland en Zuid-Holland.

Hieruit blijkt, dat de behoefte aan woningen met minder dan drie slaapkamers is:

Amsterdam en Haarlem	73,5 pCt.
Overig deel van Noord-Holland	64,1 "
Rotterdam en 's-Gravenhage	69,3 "
Overig deel van Zuid-Holland	67,6 "

Uit deze percentages blijkt, zooals wel te verwachten was, dat de behoefte aan kleine woningen in de groote steden groter is dan in het overige deel der provinciën en dat het verschil in de provincie Noord-Holland, die buiten de twee groote steden een meer uitgesproken plattelandskarakter heeft, groter is dan in Zuid-Holland,

dat behalve Rotterdam en Den Haag nog een aantal belangrijke steden bevat.

Andere gegevens.

In de door een viertal architecten gepubliceerde brochure „Woonmogelijkheden in het nieuwe Rotterdam” wordt, aan de hand van de gegevens van de Volkstelling 1930, een bouwplan uitgewerkt, dat de volgende woningen bevat:

8,4 pCt.	met 1 slaapkamer (voor ouden van dagen);
16,6 „	met 1 slaapkamer voor kinderlooze gezinnen of gezinnen met een baby;
32 „	met 2 slaapkamers, maximum 2 personen per slaapkamer, dus gezinnen met 2 of 3 kinderen;
32 „	met 3 slaapkamers, maximum 2 personen per slaapkamer, dus gezinnen met maximum 4 kinderen, eventueel een baby, slapend bij de ouders;
11 „	met 4 en 5 slaapkamers met 3 personen per slaapkamer, geschikt voor gezinnen met 9—10 kinderen.

Hier hebben wij te doen met een weloverwogen bouwplan, waarbij echter de vraag moet worden gesteld, of niet te veel uitsluitend is uitgegaan van den bestaanden toestand.

Immers, in het oog moet worden gehouden, dat de groote vraag naar kleine woningen, die de laatste jaren was waar te nemen, ook verband hield met den slechten economischen toestand en het tekort aan draagkracht bij een belangrijk deel van onze bevolking. Wij moeten daarom ook rekening houden met hetgeen in het belang van een goede ontwikkeling van het gezinsleven gewenscht moet worden geacht.

Een woning moet niet alleen plaats bieden voor de huisvesting van een gezin, maar ook voor de ontplooiing van het gezinsleven. Daarom moet bij den bouw van woningen voor jonge gezinnen met de mogelijkheid van gezinsuitbreiding worden gerekend. Doet men dit niet, dan werkt men de gezinsuitbreiding tegen en doet men schade aan de volkskracht.

Daarom moet de woningvoorziening wel mede op de behoefte aan kleine woningen worden gebaseerd, doch moet het aantal van deze soort woningen veel kleiner zijn dan uit de bestaande woningbezetting zou voortvloeien.

Een argument van zakelijken aard is nog, dat een te nauwe aanpassing van de woning aan de gezinsgrootte het veelvuldig verhuizen in de hand werkt. Het verhuizen is in de groote steden een maatschappelijk kwaad geworden, dat zooveel mogelijk behoort te worden beperkt. Iedere leegkomende woning immers kost een belangrijk bedrag voor opknappen. Daarom is het gevaarlijk om de woningen precies passend te maken voor de grootte der gezinnen.

Bij de bepaling van de noodzakelijke gezinsgrootte moet dus enerzijds rekening worden gehouden met de bestaande samenstelling der bevolking, doch anderzijds met de mogelijkheid van ontplooiing van het gezinsleven. Voor beide factoren zal een uitgebreid demografisch onderzoek noodig zijn.

In een artikel van J. M. C. Koert, directeur der N.V. Vreewijk te Rotterdam, in „De Woningbouwvereniging” van April 1942 wordt voor Vreewijk de volgende verdeling ontworpen.:

10 pCt.	woningen met één slaapkamer;
25 „	„ „ twee slaapkamers;
53 „	„ „ drie slaapkamers;
8 „	„ „ vier slaapkamers;
4 „	„ „ meer dan vier slaapkamers.

Hierbij zijn, naast de beschikbare statistische gegevens, alle omstandigheden, die een goede volkshuisvesting, goede woonzeden en een gezond gezinsleven beoogen, in rekening gebracht.

Conclusie.

Met het bovenstaande is niet bedoeld, een concreet bouwprogramma op te stellen. Daarvoor zouden meer recente gegevens noodig zijn en bovendien gegevens, die verder gaan dan die, waarvan hier werd gebruik gemaakt.

Getracht is slechts te laten zien, dat reeds met vrij eenvoudige gegevens een inzicht kan worden verkregen in den verschillenden aard van de woningbehoefte in de onderscheiden deelen des lands.

Er ligt hier nog een uitgebreid arbeidsveld, dat op bewerking wacht. Systematische bearbeiding, hiervan zal aan de woningvoorziening na den oorlog ten goede komen en ertoe kunnen leiden, dat met de beschikbare middelen meer wordt bereikt dan wanneer de Overheid ten aanzien van type en grootte der woningen als voorheen zich zou beperken tot minimum-eischen en zich overigens van inmenging zou onthouden.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES EN STATISTIEKEN.

BOEKEN.

Commentaar op de Ziekensfondsverzekering. Beknopte toelichting voor de praktijk. Uitgave van het Overleg van Ondernemingsziekenfondsen ('s-Gravenhage 1942; N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co. Prijs f 1.75; 114 blz.).

Deze commentaar is bedoeld als een beknopte handleiding voor de dagelijksche praktijk; door een deskundige geschreven, zal het zeker in staat zijn op vele punten zakelijke informatie te verschaffen.

Organisatievormen van het sociaal-economische leven in Duitsland door Dr. A. Hollenberg ('s-Gravenhage; De Residentiebode N.V. Prijs f 4.95 geb.; 260 blz.).

Contrôle op bedrijfsbeheer en bedrijfsefficiëncy door variabele budgetteering door Drs. A. M. Groot (Purmerend 1942; J. Muusses. Prijs f 2.50; 164 blz.).

Wetenschappelijke balansen van het Ongevallenfonds en van het Landbouwongevallenfonds op 31 December 1940 (Amsterdam 1942; Rijksverzekeringsbank. 72 blz.).

Des comptoirs aux Empires, Histoire Universelle des Colonies door René Maunier (Parijs 1941; Librairie du Recueil Sireay. 202 blz.).

Deutsche Werkstoffe door Prof. Dr. Viktor Pöschl (Stuttgart 1942; Ferdinand Enke Verlag. Prijs ing. RM. 13.-, geb. RM. 14.30; 220 blz.).

BROCHURE.

Kent gij uw kostprijs? (Brussel; Uitgave van de N.V. Kredietbank. 47 blz.).

STATISTIEK.

Jaarcijfers voor Nederland 1940, uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek ('s-Gravenhage 1942; N.V. Drukkerij Albani. 420 blz.).

Het Centraal Bureau voor de Statistiek toont de laatste jaren te beseffen, dat het oog ook wat wil. Een uiting van dit inzicht geeft de uitvoering van de zoojuist verschenen „Jaarcijfers voor Nederland 1940”, die in opmaak sterk zijn gemoderniseerd. Slechts ontbreken nog de beeldstatistieken, die bijvoorbeeld aan het Statistisch Zakboekje van 1941 zooveel aantrekkelijkheid verschaffen.

Naar den inhoud overtreffen deze jaarcijfers eveneens hun voorgangers, door toevoeging van een aantal nieuwe gegevens. Op vrijwel elk gebied van het Nederlandsche leven, dat voor statistische meting vatbaar is, vindt men gegevens. Men treft mededeelingen aan over het aantal Nederlanders, hun beroepen en de door hen betaalde be-

lastingen, evenals over de door een aantal van hen begane misdrijven en overtredingen. Indien men dit wensch, kan men zich op de hoogte stellen van de gemiddelde luchttemperatuur in graden Celcius, den neerslag en de zonneschijn, de windrichting en windsnelheid op allerlei plaatsen in Nederland.

Voor den meer op het economisch leven gericht lezer zal het uitgebreide deel, dat zich met de economische werkzaamheid van de Nederlandsche bevolking bezighoudt, een veelheid van gegevens verschaffen. Men kan ontdekken, dat het aantal met Amsterdam gevoerde interlocale gesprekken van 1935 tot 1939 vrijwel gelijk is gebleven op ongeveer 6.000.000, terwijl de getallen voor Den Haag en Rotterdam in die periode met ruim een miljoen zijn gestegen. Desgewenscht zou men daarin een index kunnen zien van de toeneming van het staatsingrijpen en de opleving van Rotterdam's havenverkeer in de jaren, die aan het uitbreken van den oorlog voorafgingen.

Alles tezamen genomen is het verheugend, dat de Jaarcijfers 1940 zijn verschenen, zij het dan ook, dat door de oorlogsomstandigheden de cijfers voor een belangrijk gedeelte slechts historische beteekenis hebben.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Arbeidszaken. Beschikkingen van het College van Rijksbemiddelaars, waarin loonen en andere arbeidsvoorwaarden voor de droge verfstoffenindustrie en het banketbakkersbedrijf bindend zijn vastgesteld. (E.V. 22/5/42, pag. 649; Stct. No. 92).

Buitenlandsche handel. Instelling van een uitvoerheffing van monopolieproducten door de monopoliehouders bij uitvoer van deze goederen. (E.V. 22/5/42, pag. 650; Stct. Nos. 90 en 92).

Chemische producten. Onder de distributieregeling voor chemische producten vallen thans ook acetyleen dissous, glauberzouten en natriumsulfaat. (E.V. 22/5/42, pag. 650; Stct. No. 94).

Handel. Instelling van een vervoersverbod van ongeschild teenhout van bepaalde kwaliteiten. (E.V. 22/5/42, pag. 650; Stct. No. 94).

Nadere bepalingen inzake den handel in paarden. Opheffing van den nog bestaande vervoersverboden voor zoover het uitvoer naar Duitschland betreft. (E.V. 29/5/42, pag. 682; Stct. No. 99).

Hout. Ontheffing van het verbod om tusschen 15 Mei en 1 Augustus geveld naaldhout te laten liggen of opgestapeld te houden. (E. V. 29/5/42, pag. 683; Stct. No. 97).

Industrie. Voorschriften inzake het regenereren van oude kroonkurken. Regeling voor de suikerbietverwerkende industrie voor den oogst 1942. (E.V. 22/5/42, pag. 650; Stct. No. 91).

Nadere voorschriften inzake verwerking, voorraden en handel van bepaalde chemische producten. Wijziging van de voorschriften inzake de aflevering van tegels. (E. V. 29/5/42, pag. 682/83).

Pensionbedrijf. Gedurende de maanden Juni t/m September 1942 wordt het, onder bepaalde voorwaarden, aan pensionhouders in bepaalde gebieden toegestaan om logies tegen betaling te verstrekken voor korteren duur dan 5 dagen. (E. V. 29/5/42, pag. 683; Stct. No. 99).

Prijnsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot de prijsregeling van niet-landbouwgronden. (E.V. 15/5/42, pag. 622; Stct. No. 89).

Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot den verkoop van veenputten, regeling van de prijzen der verschillende soorten paarden, maximum-prijzen voor jam, en calculatievoorschriften voor inslagpoolartikelen e.d. (E.V. 22/5/42, pag. 649; Stct. Nos. 93, 94 en 95).

Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot verdubbeling van de prijzen van stalinst op basis van de prijzen

van 9 Mei 1940, vaststelling van maximum-kleinhandels-prijzen voor zuidvruchten, voorschriften voor prijzen voor den groot- en kleinhandel in zeepoeder en maximum-prijnsregeling voor gebruikte houten vaten. De bepalingen betreffende de prijsvorming met betrekking tot het goederenverkeer met Duitschland worden thans aangemerkt als prijsvoorschriften in den zin van het Prijsbeheerschingsbesluit. (E. V. 29/5/42, pag. 680; Stct. No. 96; V.B. No. 13).

Organisatie bedrijfsleven. Instelling van de vakgroepen groothandel in tabaksfabrikaten, eieren, aardappelen, alcoholhoudende en alcoholvrije dranken, specerijen, vleeschwaren, hooi, stroo en ruwvoerders, kapok, koffie, rubber, thee, kruidenierswaren en pluimvee en wild. Instelling van de bedrijfsgroep „Koopvaardij” met de vakgroepen „Zeescheepvaart” en „Kustvaart” en de bedrijfsgroep „Diamant- en Edelmetaalindustrie” met twee vakgroepen, n.l. „Diamantindustrie” met drie ondervakgroepen, en „Edelmetaalindustrie”. (E.V. 22/5/42, pag. 651; Stct. Nos. 39, 92 en 96).

Instelling van de vakgroepen „Detailhandel in aardappelen, groenten en fruit” en „Detailhandel in vleeschwaren”, alsmede van de bedrijfsgroep „Voedselvoorzieningsambachten” met een vijftal vakgroepen, n.l. Slagerij, Brood- en Banketbakkerij, Maalderij, Loondorscherij en Sigarenmakerij. (E. V. 29/5/42, pag. 685; Stct. No. 97).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Aardappelen. Aanvulling van het Aardappelbesluit V.V.O. 1940, volgens welke de P.I.C.A.'s ook handelaren in aardappelen kunnen verplichten hun voorraden aardappelen in te leveren. (E.V. 15/5/42, pag. 624; Stct. No. 90)

Eieren. Verplichte inlevering van 15 eieren per kip per jaar voor hen, die voor hun pluimvee geen voeder-toewijzing ontvangen. (E. V. 29/5/42, pag. 687).

Korrelmais. Mededeelingen inzake den verbouw van korrelmais, waarbij de richtprijs wordt verhoogd en voorwaarden zijn vastgelegd inzake het voor eigen gebruik behouden van een bepaald gedeelte van den oogst. (E.V. 15/5/42, pag. 624).

Persdraad. Regeling inzake de verstrekking van zgn. persdraad voor landbouwdoeleinden en waarbij aankoop zonder vergunning van het Rijksbureau V.V.O. wordt verboden. (E.V. 15/5/42, pag. 624; Stct. No. 91).

Rundvee. Nadere regeling inzake classificatie in verband met het aanhouden van rundvee. (E.V. 22/5/42, pag. 650.)

Vee. Nadere mededeelingen inzake de verplichte veelevering, waarbij d. m. v. extra-toeslagen getracht wordt de levering van jongvee te bevorderen, zulks o. m. met het oog op de a.s. winterperiode, waarin geen krachtvoer zal kunnen worden verstrekt. (E. V. 29/5/42, pag. 686).

Vlas. Verplichte opgave bij de Akkerbouwcentrale van voorraden stroovlas bij den handel. Verkoop- en vervoersverbod voor vlas vanaf 13 Mei 1942. (E. V. 29/5/42, pag. 683).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Personeele belasting. Wijziging in de Wet op de Personeele Belasting 1896, waarbij voortaan slechts de huurwaarde en het meubilair als grondslag gelden, terwijl bedrijfslocaliteiten buiten de belasting vallen. (E. V. 29/5/42, pag. 680; Stct. No. 99).

VERKEER.

Binnenscheepvaart. Nadere besluiten inzake uitvoering van de regelingen tot verhooging van de vervoercapaciteit van de binnenvloot. (E.V. 15/5/42; pag. 623; Stct. No. 91).

Vervoer met paardentractie. Houders van paarden en voertuigen, bestemd voor het vervoer van goederen, kunnen door een Rijksinspecteur van het verkeer worden aangewezen om bepaald vervoer te verrichten tegen bepaalde vrachtprijzen en onder zekere vervoersvoorwaarden. (E.V. 22/5/42, pag. 650; Stct. No. 90).

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Ned. (Disc. Wiss. 2 1/2)	28 Juni '41	Lissabon	4	31 Mrt. '41
Bk. (Bel. Bl. Eff. 3 1/4)	28 Aug. '39	Londen	2	26 Oct. '39
Bk. (Vrsch.in.RC 3 1/4)	28 Aug. '39	Madrid	4	28 Nov. '38
Athene	5 21 Juli '41	N.-York F.R.B.	1	27 Aug. '39
Batavia	3 14 Jan. '37	Oslo	4	21 Sept. '39
Belgrado	5 1 Febr. '35	Parijs	1 1/2	17 Mrt. '41
Berlijn	3 9 Apr. '40	Praag	3	1 Jan. '36
Boekarest	3 12 Sept. '40	Pretoria	3 1/2	15 Mei '33
Brussel	2 1/2 25 Jan. '40	Rome	4 1/2	18 Mei '36
Boedapest	3 22 Oct. '40	Stockholm	3	29 Mei '40
Calcutta	3 28 Nov. '35	Tokio	3.5	21 Juli '41
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Warschau	4 1/2	18 Dec. '37
Kopenhagen	4 15 Oct. '40	Zwits. Nat. Bk.	1 1/2	25 Nov. '36

1) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)	(oude schuld)	36.52
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	Pengoe	(nwe. schuld)	45.89
Lires	9.91	3 Juli '41	Zloty (Polen)	(oude schuld)	35.00
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	Zloty (Polen)	(nwe. schuld)	37.68
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Lei		1.28
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	Slow. Kr.		6.48
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	Drachmen (Griekenland)		1.26
Dinar (Joego-Slawië)	(oude schuld)	3.43	16 Aug. '40	Kuna	3.77
Dinar (nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41	Turksche		
Ponden	1.45 1/2	29 Dec. '39			

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
27 Mei 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
28 „ 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
29 „ 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
30 „ 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
1 Juni 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
2 „ 1942	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	15 Mei 1942	23 Mei 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f —
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	650.985,77	135.970,91
Voorschotten op ult. Maart resp. April 1942 a. d. gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de op de belastingen en op de vermogensbelasting	10.023.256,37	10.028.256,37
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	205.031.051,66	205.224.142,08
Idem voor Suriname ¹⁾	7.750.972,76	7.775.972,76
Idem aan Curaçao ¹⁾	285.283,23	285.283,23
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	37.266.922,74	36.835.243,67
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	98.674.814,33	99.296.832,07
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	46.998.756,97	40.147.351,91
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 15.000.000,—	f 13.870.410,09
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	961.183,—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	110.106.000,—	110.106.000,—
Schatkistpromessen in omloop	2244.100.000,— ²⁾	2280.800.000,— ²⁾
Daggeldleeningen in omloop	—	—
Zilverbons in omloop	119.759.386,50	119.969.793,50
Schuld op ult. Mrt. resp. April 1942 aan de gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	35.653,24	853.975,94
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	276.179.290,32	268.391.846,46
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	18.217.910,68	19.262.910,68
Id. aan div. instellingen ¹⁾	355.008.414,38	355.723.632,83

1) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. 2) Rechtstreeks bij de Nederl. Bank geplaatst f 195.000.000,—. 3) Idem f 177.000.000,—.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 1 Juni 1942.

Activa.

Binnenl. Wissels, Promessen, enz.	(Hfdbank. f 215.000.000)	(Bijbank „ —)	(Agentsch. „ 2.900)	f 215.002.900
Papier op het buitenland	f 1.031.154.589			
Af. Verkocht maar voor de Bank nog niet afgeloopen	—			
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	(Hfdbank. f 141.580.064 1)	(Bijbank. „ 1.459.378)	(Agentsch. „ 12.826.835)	f 155.866.277
Op Effecten enz.	f 155.802.841 1)			
Op Goederen en Ceelen	63.437			
Voorschotten aan het Rijk	15.000.000			
Munt en muntmateriaal	943.304.835			
Gouden munt en gouden muntmateriaal	7.762.257			
Zilveren munt, enz.	951.067.092			
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	53.643.801			
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000			
Diverse rekeningen	153.694.079			
				f 2.579.428.739
Passiva.				
Kapitaal	f 20.000.000			
Reservefonds	5.368.354			
Bijzondere reserves	16.583.835			
Pensioenfonds	11.757.025			
Bankbiljetten in omloop	2.345.198.580			
Banksignatiën in omloop	42.637			
Rek.-Courant { Van het Rijk f —				
{ Van anderen „ 170.369.581				
Diverse rekeningen	170.369.581			
	10.108.727			
				f 2.579.428.739

Beschikbaar dekkingssaldo f 1.022.905.141
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is „ 2.557.262.850
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht „ 215.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Vet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) „ 55.341.825

Voornaamste posten in dutzenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. dekkingssaldo	Dekkingperc.
1 Juni '42	943.305	2.345.199	170.412	1.022.905	38
26 Mei '42	950.847	2.310.761	189.472	1.057.186	38
18 „ '42	950.878	2.289.132	193.115	1.036.019	39
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
1 Juni '42	215.003	215.000	155.866	1.031.155	153.694
26 Mei '42	184.004	184.000	149.708	1.035.676	162.664
18 „ '42	195.004	195.000	146.816	991.215	183.539
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	120.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
23 Mei 1942	77,3	322,8	20.656,7	16,1
15 „ 1942	77,1	290,1	21.138,2	20,1
7 „ 1942	76,8	272,7	21.556,0	16,6
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
23 Mei '42	16,2	1.818,1	19.401,4	2.644,3	406,2
15 „ '42	15,7	1.740,0	19.638,7	2.752,6	421,9
7 „ '42	17,4	1.447,1	19.935,6	2.690,3	384,6
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	394,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskredit-kassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postchèque-ambt	Rekening-Courant
20 Mei '42	39.030	525	21.272	1.652	54.271	3.843	3.611
15 „ '42	38.786	743	21.543	1.609	54.172	3.871	3.889
7 „ '42	38.451	763	21.436	1.596	54.030	3.900	3.567
30 Apr. '42	38.473	795	21.116	1.713	53.623	3.979	3.748
23 „ '42	37.869	801	21.009	1.844	53.237	3.860	3.681
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Verantwoordelijk voor den geheelen inhoud: Drs. M. F. J. Cool, Rotterdam; Uitgever tevens drukker: H. A. M. Roelants, Schiedam, K 2193.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op Economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1941 het Jaarregister 1941, laatste bladzijde.)

	Blz.		Blz.		Blz.
Aardappelen	33, 47, 248	Meel en -producten	101, 195	Vennootschapsbelasting	227
Aardolieproducten	102	Melk en -producten	33, 205	Verf en -grondstoffen	102, 165
Accijns	33, 185, 195	Merkengeld	113	Vermogensbelasting	227
Alval	165	Metalen 47, 58, 75, 155, 184, 195, 227, 238	113	Vervoerswezen	59, 102, 165, 248
Arbeidszaken	113, 189, 215, 227, 248	Middenstand	195, 215	Vestigingszaken	102
Bank- en Credietwezen	33, 195	Motorbrandstof	58, 165, 215	Vezelstoffen	215
Bankwet 1937	195	Nationale Plan	101	Visserij	33, 47, 59, 102, 123, 215
Bedrijfsvorm	59	Nederlandsche Coöperatieve Raad	194	Vlas	59, 75, 227, 248
Bedrijfsorganisatie Vee en Vleesch	59	Nicotine	102	Vleesch	59, 165, 185, 205
Belastingen	33, 59, 227, 248	Oliën en vetten	102, 195, 215	Voederbieten	215
Bindtouw	33, 215	Omzetbelasting	59, 102, 227	Voedselvoorziening	33, 47, 59, 75, 123, 155, 185, 205, 227
Binnenscheepvaart	59, 156, 238, 248	Ondernemingsbelasting	227	Vrijdankelijk vermogen	215
Bloemweckerij	155	Oorlogsschade	123, 184, 195	Wol	205
Boschbouw	185	Organisatie Bedrijfsleven	47, 102, 113, 123, 165, 195, 204, 215, 227, 238, 248	Wijnbelasting	33
Bouwnijverheid	47, 58, 113	Paarden	215	Zaden	47, 59, 102, 123, 156, 195, 205
Buitenlandsche Handel	47, 59, 75, 101, 113, 155, 204, 215, 227, 238, 248	Pacht	67, 102, 123, 165	Zuidvruchten	195
Chemische Industrie	58, 184, 248	Papier	58, 102, 195, 204, 215	Zuivel	227
Deviezenverkeer	33, 59, 167	Pelsterijen	58		
Diamant	113	Pensionbedrijven	58, 248		
Dividendbeperking	59	Peulvruchten	205		
Drankwet	58	Pluimveehouderij	165, 248		
Economische Sancties	194	Postverkeer	59		
Eieren	248	Prijsregeling	47, 58, 75, 101, 113, 123, 155, 165, 184, 195, 204, 215, 227, 238, 248		
Electrotechnische Industrie	58	Radio	47		
Fruit	59	Rantsoenering	227		
Garnalen	123	Registratierechten	59		
Gevoegte	47	Restaurants	75		
Grafische Industrie	58, 75, 194	Rijwielen	47, 123		
Granen	205	Rubber	113, 123		
Grasland	33, 67, 85, 155, 205	Slachtvee	33, 59, 67, 248		
Groenten	33, 155	Smeerolie	102		
Handel	204, 215, 227, 238, 248	Spaar- en betaalzegelkasbedrijf	102, 227		
Hennepe	205	Spertijden Kleinbedrijf	75, 123		
Hout	248	Suikerbieten	205		
Industrie	238, 248	Surrogaten	155		
Kaas	75, 227	Tabak	47, 58, 113, 195		
Kamers van Koophandel	47, 184	Tankgas	205		
Kantoor machines	156	Textiel	102		
Kapok	101, 165	Tuinbouw	33, 59, 102, 205, 227		
Keramische Industrie	58, 194	Turf	59		
Kunstmest	59, 215	Tweelandsorganisaties	59		
Kwekerij	59	Uien	33		
Landbouw	33, 47, 59, 67, 75, 85, 93, 102, 155, 165, 195, 205, 215, 227, 248	Varkens	59, 227		
Landstand; Nederlandsche	33, 102	Vee	67, 165, 185, 195, 205, 227, 248		
Leeningfonds 1940	102	Veeproducten	113		
Machines	215	Veevoeder	47, 102, 238		

ABONNEERT U OP

DE ECONOMIST

ORGAAN VAN HET NED. ECONOMISCH INSTITUUT

Onder redactie van:

Th. Ligthart, Ch. Raaijmakers,
C. A. Verrijn Stuart, G. M. Verrijn Stuart,
F. de Vries.

De Economist verschijnt den 15den van elke maand. De prijs voor den jaargang bedraagt f 12.60* voor 't binnenl., franco p. n. f 13.40*; voor studenten f 10.50*, franco p. n. f 11.30*; f 13.50 voor het buitenland, bij vooruitbetaling.

Abonnementen worden ook door den boekhandel aangenomen.

UITGAAF VAN DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM — POSTGIRO 5403

Met 1942 begon de Eén-en-negentigste jaargang:

Proefnummer gratis op aanvraag verkrijgbaar!

Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300 (3 lijnen)

Een Analyse van de Arbeidsproductiviteit in Nederland

door

Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V. - Haarlem

ADVERTENTIES

Onze organisatie waarborgt U een prompte, deskundige en economische uitvoering van Uw advertentie-opdrachten voor alle couranten

NIJGH & VAN DITMAR

ERASMUSHUIS — ROTTERDAM — TELEF. 31696

BIJKANTOREN; AMSTERDAM, N.Z. Voorburgwal 157, Telefoon 33050.
DEN HAAG, Parkstraat 25, Telefoon 116220.